

SOCIOLOGIJA OBRAZOVANJA

Prvo predavanje
Oktobar 2020

PREDMET I KONSTITUISANJE SOCIOLOGIJE OBRAZOVANJA

1.1.Obrazovanje, društvo, povijest

„Obrazovanje je put kojim se povijesnost čovjeka uspostavlja, održava, bogati i prenosi.“

Josip Marinković: *Utemeljenost odgoja u filozofiji*

- **Sociologija obrazovanja je kao posebna sociološka disciplina nastala u dvadesetom vijeku**, dok su promišljanja o društvu i obrazovanju nerazdvojni su dio istorije mišljenja i iskustva o čovjeku kao biću zajednice.
- Obrazovanje je povijesno utemeljeno i sa svoje strane svjedoči i utemeljuje povijest. Interes uma za pitanja ličnosti i zajednice može se pratiti od antičkih grčkih mislilaca do savremenih shvatanja o položaju ličnosti u zajednici. Povijest vaspitanja je, smatra Jeger, značajno uslovljena smjenjivanjima pogleda na svijet jedne ljudske zajednice.
- Ukazujući na *svjetskopovijesno značenje* Grka kao vaspitača u pogledu shvatanja položaja individuumu u zajednici, Jeger naglašava da obrazovanje nije moguće *bez slike čovjeka kakav on treba da bude*, ono je proizvod *svjesnog odgajanja* koje se pokazuje u čovekovom ponašanju i u njegovom „unutrašnjem držanju.“ (V. Jeger, 1991: 17)

- **Obrazovanje grčkog čovjeka** (*paideia*) podrazumijeva brigu za oblikovanje duše i tijela, skladan razvoj duhovnih i fizičkih snaga ličnosti, proces sticanja ličnog identiteta i kolektivne identifikacije.
 - Zajednica govori o sebi:
 - odnosom prema **školi**,
 - odnosom prema onim što utvrđuje kao ***cilj vaspitanja i obrazovanja***,
 - stvarnim ***vrijednostima*** koje pokreće. (J. Marinković)

Realnost **obrazovanja** manifestuje se kao **egzistencijalna činjenica ljudskog postojanja**. Obrazovanje je proces koji je upleten u sve oblasti života, u školi, i izvan nje.

- **Stalnost promjena i razvoja** ispostavlja povijesnu konstantu o međusobnoj povezanosti promjena u društvu, obrazovanju, i na nivou školskog sistema.

Odnos između obrazovanja i društva uglavnom se posmatra kroz dvije suprotstavljene teorijske orijentacije:

1. Obrazovanje je samo sredstvo reprodukovanja postojeće društvene strukture;
2. Obrazovanje je sposobno da oblikuje novi tip društva i nastupa kao značajni reformator savremenih društava. (D. Koković, 1992: 5)

1.2. Predmet sociologije obrazovanja

„ Obrazovanje sadrži u sebi sve ono što
je čovječanstvo saznalo o samom sebi.”

Žak Delor: *Obrazovanje skrivena riznica*

- Porast značaja obrazovanja u savremenom svijetu korelirao je sa razvojem društvenih nauka i njihovim diferenciranjem na samostalne naučne discipline i oblasti.
- Istraživanjem različitih aspekata obrazovanja bavi se više **društvenih nauka i oblasti znanja** (sociologija, filosofija, pedagogija, psihologija, ekonomija, istorija, antropologija) i **samostalnih disciplina** (sociologija obrazovanja, sociologija vaspitanja i obrazovanja, filosofija obrazovanja i/ili vaspitanja, filosofija nastave, pedagoška sociologija, pedagoška antropologija, psihologija obrazovanja, socijalna psihologija, ekonomika obrazovanja).

- **Sociologija obrazovanja je posebna sociološka disciplina, teorijska i empirijska nauka koja istražuje uzajamne odnose između društva i obrazovanja, društveno-istorijsku i kulturnu uslovljenost procesa obrazovanja i njegovu unutrašnju strukturu.**

To znači da proučava istorijski promjenljive, ali i univerzalne društvene pojave, procese i odnose vezane za obrazovanje i njegovu društvenu funkciju.

- Prilikom određivanja **predmeta sociologije obrazovanja** izdvajaju se dvije osnovne oblasti:
 - a) uzajamni odnos **između obrazovanja i ukupnog društva**, i
 - b) društveni procesi i odnosi **unutar sfere obrazovanja**.

Na toj osnovi se konkretizuje i diferencira mreža posebnih pitanja:

1. odnosi sistema institucionalnog obrazovanja sa ostalim djelovima društva,
2. struktura i funkcionisanje škola i univerziteta sa različitih društvenih aspekata (demografskog, ekonomskog, političkog, vrijednosnog itd),
3. društveni procesi i odnosi unutar obrazovnih ustanova,
4. društveni uslovi koji utiču na funkcionisanje obrazovnog sistema.

- Dok opšta sociologija proučava uzajamnu povezanost svih društvenih procesa i pojava sa globalnim društvenim sistemom, posebne sociologije izučavaju povezanost jedne društvene pojave sa drugim pojavama i društvom u cjelini. Sociologija obrazovanja svoj predmet izučava razvojno i istorijski, iako je u praksi prvenstveno usmjerena na izučavanje savremenog stanja.

Savremena sociologija obrazovanja bavi se sljedećim problemima:

- izučavanjem društvenih nejednakosti u zastupljenosti pojedinih društvenih kategorija u obrazovnim institucijama, i uticajem tih nejednakosti na mijenjanje socijalne strukture savremenih društava;
- pitanjem društvene efikasnosti obrazovanja i njegovim mjestom u strukturi savremenog društva;
- unutrašnjom organizacijom procesa obrazovanja;
- pitanjem društvenih odnosa u obrazovnom procesu;
- trajanjem procesa obrazovanja i permanentnog obrazovanja;
- istraživanjem različitih činilaca koji djeluju u okviru procesa socijalizacije;
- ekonomskim efektima obrazovanja.

1.3. Konstituisanje sociologije obrazovanja

- Sociologija obrazovanja konstituiše se kao jedna od posebnih disciplina sociološke nauke tokom pedesetih godina dvadesetog vijeka, iako je 1907. godine na Jelskom univerzitetu u SAD uvedena kao nastavni predmet (sociology of education) za srednjoškolske profesore. Prvi stručni časopis pod tim nazivom počeo je da se izdaje 1927. godine (takođe u SAD). Njeno stvarno utemeljenje, prema Suziću (2001: 113), vezuje se za **Emila Dirkema** (1858-1917), jer je on u Bordou u Francuskoj držao katedru sociologije i predavanja iz sociologije obrazovanja i pedagogije.
- Dirkem, za razliku od većine filozofa i pedagoga po kojima u **središtu vaspitanja treba da bude pojedinac** (vaspitanje je *individualna stvar*), afirmiše njegov društveni karakter (vaspitanje je *društvena stvar*), smatrajući da je **pedagoški ideal jedne epohe djelo konkretnog društva**. On smatra da svaki pojedinac, prema svojim sklonostima, treba da obavlja različite funkcije, i da se u tom smislu mora adekvatno pripremiti za konkretnu ulogu u društvu. Na toj osnovi vaspitanje određuje kao proces *sistematske socijalizacije* kojim generacija odraslih nastoji da osposobi mlade generacije za učešće u društvenom životu. Dirkemovo **shvatanje vaspitanja u osnovi je funkcionalističko**, jer afirmiše ulogu obrazovanja u održavanju postojećeg društvenog sistema.

- Polazeći od Dirkemovih ideja, američki sociolog **Talkot Parsons** (1902-1979) obrazovanje posmatra kao element društvenog i kulturnog sistema, a školu kao „žarišno sredstvo socijalizacije“, jer djeluje kao *most* između porodice i društva. Škola funkcionise na meriokratskom načelu – status se postiže na temelju zasluga i nagrada. Škola se shvata kao centralno mjesto raspodjele uloga, jer priprema mlade ljude za njihove buduće uloge u društvu. Država i vlast se posmatraju kao nosioci zajedničkog cilja i opštih interesa društva.
- **Društveno priznate norme i vrijednosti postaju norme i vrijednosti svih članova društva.** Pri tom se previđa da su vrijednosti koje obrazovni sistem prenosi vrijednosti vladajuće manjine i nosilaca društvene moći, a ne društva kao cjeline. Cjelina se održava pomoću zajedničkog sistema vrijednosti, koji predstavlja osnovu socijalne integracije. Pojedinac ima vrijednost samo kao dio sistema i ukoliko doprinosi njegovom uspješnom funkcionisanju.

- **Kao osnovni teorijski razlog nastanka sociologije obrazovanja** Ivković (2003: 22) navodi potrebu za naučnim određenjem šire društvene uslovljenosti vaspitanja i obrazovanja, a kao *društvene determinante* njenog nastanka izdvaja brojne probleme na relaciji društvo – obrazovanje koji se pojavljuju u skoro svim savremenim društvima.
- Nenad Suzić (2001: 113) izdvaja **tri faktora** koji su uticali na **konstituisanje i razvoj sociologije obrazovanja**:
 - 1) saznanja i statistički podaci o rastućem značaju obrazovanja u savremenom svijetu,
 - 2) teorijski radovi koji sve više ukazuju na moć i *svemoć* obrazovanja,
 - 3) u predmetu sociologije kao nauke obrazovanje do sada nije imalo adekvatno mjesto.

- Ističući da se obrazovanjem preraspodjeljuju znanje, kultura i moć u savremenoj civilizaciji, Suzić diferencira **dva smjera djelovanja obrazovanja:**
- prvi se ogleda u *produbljivanju jaza između bogatih i siromašnih*,
- drugi se sastoji u *smanjivanju razlika i podizanju standarda siromašnih – bogatstvo za sve*.
- Činjenica da su danas prisutna oba smjera djeluje paradoksalno, što ima za posljedicu preferiranje jedne ili druge hipoteze. Sve to ukazuje na složenost, brojne specifičnosti i protivrječnosti društvenih fenomena. Sociologija obrazovanja se „bavi ovim protivrječnostima i nastoji da otkrije zakonomjernost, da analizira posljedice i sugeriše rješenja.“ (Suzić, 2001: 120)

- Unutar sociologije obrazovanja se, kao što navodi Flere (1976: 50), razlikuje **sociologija formalnog od sociologije neformalnog obrazovanja**.
- U kontekstu sociologije formalnog (institucionalnog) obrazovanja diferenciraju se posebna područja: **sociologija osnovnog, srednjoškolskog i visokog obrazovanja**.
- Kao posebno područje izdvaja se **sociologija permanentnog obrazovanja**.
- Sva ova područja su, pored brojnih specifičnosti, međusobno povezana i treba ih sagledavati unutar cjeline obrazovnog sistema. Društveni procesi i odnosi unutar sfere obrazovanja uzajamno su povezani sa različitim oblastima društvenog života, kao i sa cjelinom društva.

„Pedagoški ideal jedne epohe izražava,
pre svega, stanje društva
u posmatranom periodu.”

Emil Dirkem: *Vaspitanje i sociologija*

Literatura:

S. Gvozdenović: *Ogledi iz sociologije obrazovanja*,
Filozofski fakultet Nikšić, Nikšić, 2012. (str. 11-18)